

Borodziej, Łucja

"Umerziehung und Wiederaufbau. Bildungspolitik der Besatzungsmächte in Deutschland und Österreich", Hrsg. M. Heinemann, Stuttgart 1981 ;
"Informationen zur erziehungs- und bildungshistorischen Forschung (IZEBF)", H. 17/18, 1982 : [recenzja]

Rozprawy z Dziejów Oświaty 29, 259-261

1986

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

runki prowadzenia pracy naukowej, obiektywnie i bardzo gruntownie charakteryzuje główne ośrodki konspiracyjnej nauki polskiej, ujmując kreśli trudy i wyniki pracy towarzystw naukowych w systemie tajnej pracy badawczej; rosnące zainteresowanie budzą wiadomości o tym, jak przezornie i roztropnie polscy pracownicy naukowemu walczyli o zachowanie i rozwijanie dorobku nauki polskiej, jak swoją postawą i ofiarną pracą skutecznie przeciwstawiali się barbarzyństwu i wandalizmowi niemieckiemu.

W przedostatnim czwartym, rozdziale pogłębia Autor dotychczasową działalność problematyki ekonomicznej tajnego nauczania. Czyni to przez ukazanie zakresu i skuteczności wsparcia udzielanego konspiracyjnej społeczności akademickiej przez osoby prywatne i organizacje charytatywne tudzież pomocy rządu emigracyjnego w Londynie i zagranicznych organizacji polonijnych. I w tym rozdziale, podobnie jak zresztą w pozostałych, rozwiązanie problemów postawionych w założeniach pracy jest rzeczowe i obiektywne.

Wreszcie w ostatnim piątym rozdziale, Autor stara się zapełnić dotychczasowe niedostatki publikacyjne w zakresie rezultatów studiów konspiracyjnych. W rozdziale tym pokazuje uwarunkowania okupacyjne, zasady i formy kon-

spiracji akademickiej, pracy naukowej, metody konspiracji w legalnie istniejących szkołach zawodowych i instytucjach służby zdrowia i błędy popełnione w kształceniu wyższym, przede wszystkim w stosowaniu zasad konspiracji. Również i w tym rozdziale konsekwentnie trzyma się obiektywizmu naukowego.

Wkład recenzowanej pracy traktującej o tajnym szkolnictwie akademickim i nauce polskiej lat okupacji hitlerowskiej jest wielowarstwowy. Jest to poważna synteza ujęta z pozycji najnowszej metodologii, nie tylko polskiej, jest cennym wkładem do dziejów szkolnictwa polskiego lat II wojny światowej. Monografia opracowana jest do kładnie i sumiennie. Czytelnika zdumiewać może liczba szczegółów uporządkowanych, przeanalizowanych tudzież określonych w sposób zwięzły i jasny. Obok źródłowości i erudycyjnego ujęcia tok wykładu cechuje duży umiar w sądach i ocenach. Podnieść też trzeba swobodę, z jaką Autor porusza się na tak rozległym polu edukacyjnym czasów zbrodniczej okupacji III Rzeszy. Operuje mnóstwem faktów bez zatracenia generalnej linii konstrukcji pracy. W sumie jest to cenna monografia.

Teresa Wróblewska

UMERZIEHUNG UND WIEDERAUFBAU. BILDUNGSPOLITIK DER BESATZUNGSMÄCHTE IN DEUTSCHLAND UND ÖSTERREICH, herausgegeben von M. Heinemann, B. 5, Stuttgart 1981, Klett-Cotta, ss. 326; INFORMATIONEN ZUR ERZIEHUNGS- UND BILDUNGSHISTORISCHEN FORSCHUNG (IZEBF), 1982, H. 17/18, herausgegeben Universität Hanover, ss. 416.

Omawiane prace są rezultatem obrad seminarium Komisji Historycznej Deutscher Gesellschaft für Erziehungswissenschaften zorganizowanego w dniach 17–20 września 1979 r. w Bielefeld. Tematem obrad była polityka oświatowa władz alianckich w Niemczech i Austrii po II wojnie światowej. Podstawowe referaty opublikowano w wydaniu książkowym w 1981 r., pozostałe wypowiedzi umieszczono w periodycznym wydawnictwie Towarzystwa —

IZEBF w 1982 r. Tom książkowy zawiera wprowadzenie M. Heinemanna, słowo wstępne współtwórcy Towarzystwa, prof. W. Roesslera, 18 referatów merytorycznych oraz indeksy rzeczowy i osobowy. Zeszyt IZEBF, poza działem stałym, publikuje 10 referatów z seminarium oraz bibliografię prac dotyczących dziejów oświaty w strefie radzieckiej i NRD.

Jak stwierdza we wprowadzeniu M. Heinemann, sympozjum udostępniło szereg nowych akt archiwalnych. Celem

jego było w głównej mierze przedyskutowanie aktualnego stanu wiedzy na temat polityki oświatowej państw alianckich wobec Niemiec powojennych. Istotnym elementem tego spotkania była jednak również konfrontacja między stanem wiedzy naukowców a spojrzeniem ludzi bezpośrednio działających wówczas w aparacie oświatowym władz alianckich. Stąd poza specjalistami omawiającymi politykę poszczególnych aliantów głos zabierali: H. Kellermann, dyrektor w Departamencie Stanu w USA, odpowiedzialny za realizację amerykańskiego programu kulturalno-informacyjnego w Niemczech w latach 1950—1953; E. S. Davies, nauczycielka języka niemieckiego w Anglii, od 1945 r. pracownik Wydziału Oświaty rządu okupacyjnego W. Brytanii; K. S. Davis, członek Komisji Podręcznikowej władz brytyjskich; G. Bird, oficer kontrolny brytyjskich nadzorujący uruchomienie uniwersytetu w Getyndze. Warto również odnotować obszerny referat H. Rohrsa (wówczas młodego nauczyciela w Hamburgu), dotyczący problematyki wychowania dla pokoju w ramach koncepcji reedukacji (IZEBF).

Tom otwiera referat Kanadyjczyka R. F. Lawsona, stanowiący próbę analizy porównawczej działań alianckich we wszystkich czterech strefach okupacyjnych. Terytorialnie referent wyodrębnił trzy strefy: Berlin jako „laboratorium” doświadczalne dla wszystkich aliantów, reformy szkolne w strefie radzieckiej oraz zbiorczo, teren późniejszych Niemiec Zachodnich. Wskazał, że w strefie radzieckiej reformy oświatowe były wyrazem dostosowania systemu kształcenia do nowo powstałych warunków społeczno-politycznych, równocześnie jednak realizowały stare idee reformatorskie socjaldemokracji niemieckiej. W strefach zachodnich model oświaty powojennej był — według autora — próbą odzwierciedlenia istniejącej różnorodności społeczeństwa, obecność jednak aliantów wzbogaciła myśl oświatową nowymi impulsami, które pozwoliły w okresie późniejszym dokonać szeregu istotnych zmian.

Amerykańskiej polityce oświatowej poświęcono 4 referaty w tomie głównym i jeden w zeszycie IZEBF. Dotyczą one: wpływu J. Deweya i H. Morgenthau na formułowanie koncepcji oświatowej w okresie wojny (O. Schlander); stosunku Amerykanów do spraw oświaty po 1946 r., podporządkowania całości polityki oświatowej potrzebom odbudowy silnych gospodarczo Niemiec (J. B. Lange-Quassowski); wielkości i zakresu działania amerykańskiej administracji oświatowej (J. T. Trent, H. Kellermann).

Stanowisko Wielkiej Brytanii wobec spraw oświatowych omawia 7 referatów, m. in.: rys historyczny dotyczący dyskusji w Anglii w latach 1940—1945 na temat oświaty w Niemczech powojennych (G. Pakschies); realizacja polityki „reedukacji” Niemiec w latach 1945—1949 (M. Halbritter — IZEBF); polityka oświatowa administracji brytyjskiej po 1947 r., a więc formalnie od momentu, gdy władzę nad sprawami oświaty oddano bezpośrednio Niemcom (K. Jürgensen); działalność oficerów oświatowych Angielskiej Rady Kontrolnej w relacji bezpośredniej uczestniczki (E. S. Davies); praca działu podręcznikowego w Angielskiej Radzie Kontrolnej (K. S. Davis) oraz problemy związane z uruchomieniem szkół wyższych w strefie angielskiej (G. Bird, D. Phillips).

Działania władz francuskich omawiają 4 wystąpienia: analityczne spojrzenie na szczególną sytuację Francji jako siły okupacyjnej po 1945 r. oraz główne kierunki francuskiej polityki oświatowej (R. Cheval); realizacja założeń politycznych i praktyka działania w poszczególnych strefach polityki szkolnej (J. Vaillant); przyczyny klęski reformy szkolnej w strefie francuskiej (R. Winkelker) oraz powstanie nowych szkół wyższych w tej strefie (G. Kloss — IZEBF).

W analizie wydarzeń strefy radzieckiej historycy zachodnioniemieccy skoncentrowali się na przedstawieniu niektórych problemów: warunki społeczno-polityczne leżące u podstaw zmian oświatowych w latach 1945—1952 (Ch. Klessmann); rozwój szkolnictwa zawo-

dowego i jego miejsce w koncepcji szkoły jednolitej (J. Kühmert); fakultety robotnicze na wyższych uczelniach wraz z całym systemem kształcenia umożliwiającym dojście robotników i chłopów do wyższych uczelni (H. Stallmann); próba dokonania analizy porównawczo-socjologicznej reformy szkolnej strefy i jej ocena w pracach pedagogicznych zachodnich Niemiec (H. Messmer — IZEBF).

Problemy oświaty w Austrii przedstawia syntetyczny referat (H. Engelbrecht) omawiający koncepcje i formy działania w oświacie władz alianckich na terenie tego kraju. Analizując strukturę komórek oświatowych tych władz i ich pole działania Autor wykazuje specyfikę Austrii w porównaniu ze strefami niemieckimi. Austriacy mieli znacznie większą samodzielność działań wobec aliantów, m. in. wskutek uznania przez nich za partnera rządu austriackiego K. Rennera. Uważa, że główne problemy modelu oświaty zostawiono w gestii Austriaków, ingerencje aliantów ograniczały się do inspiracji pewnych idei, jak również do wzmocnienia systemu nauczania języków obcych w szkołach średnich kraju.

Wydawnictwo to, jak każda praca zbiorowa, złożone jest z materiałów róż-

nej wartości, od głosów specjalistów zajmujących się od wielu lat badaniem tego okresu rozwoju historii oświaty, przez wypowiedzi tzw. biurokracji administracyjnej, aż po relacje samych nauczycieli, czynnych współtwórców tego okresu. Ta różnorodność wydaje się szczególnie cenna dla czytelnika zainteresowanego problematyką. Referaty historyków oświaty, wyzyskujące najnowsze, udostępnione obecnie źródła, wzbogacają naszą wiedzę wieloma szczegółowymi, bardziej precyzyjnymi danymi (np. stosunek aliantów do lekcji historii w Berlinie — artykuł B. Rang w IZEBF), ale generalnie biorąc nie zmieniają w istocie wcześniej scharakteryzowanych przez historyków ogólnych tendencji rozwojowych. Wypowiedzi bezpośrednich współtwórców tej polityki wskazują natomiast wyraźnie, jak dalece wpływające lata i zmienione warunki społeczno-polityczne rzutują na optykę i rozłożenie akcentów w ocenie tamtych lat. Dla historyka jest to niezwykle ciekawa konfrontacja, a zarazem wyraźne przypomnienie relatywnej wartości materiału wspomnieniowego.

Lucja Borodziej

PEDAGOGICKÁ ENCYKLOPÉDIA SLOVENSKA. Súhrn poznatkov o minulosti a prítomnosti pedagogiky, výchovy, školstva a osvetu na Slovensku. I. zväzok A—O. Zostavila Hlavná Redakcia Pedagogickej Encyklopédie Slovenska pri Univerzite Komenského v Bratislave. Spracoval kolektív autorov pod vedením Hlavnej Redakcie Pedagogickej Encyklopédie Slovenska. Vedúci autorského kolektívu akademik Ondrej Pavlik, Bratislava 1984, Veda, Vydavateľstvo Slovenskej Akadémie Vied, ss. 744, ilustr. 1191.

Pierwszy tom *Pedagogicznej encyklopedii Słowacji* zapowiada dzieło pod wieloma względami wybitne i wyjątkowe. Gdy ukaże się drukiem tom drugi, obejmujący hasła pozostałych liter alfabetu, będzie pora na pełne omówienie doniosłości tej *Encyklopedii*. Na razie trzeba zwrócić uwagę na niektóre, szczególnie ważne aspekty.

Polskie współczesne piśmiennictwo pedagogiczne nie posiada równorzędnej publikacji. *Słownik pedagogiczny* Win-

centego Okonia ma zupełnie inny zakres i charakter. Przede wszystkim jest to słownik „uniwersalny”, grupuje hasła dotyczące pedagogiki z obszaru wszystkich krajów i narodów. Zewnętrzna formuła słownika nie pozwala na szersze rozwijanie objętościowe haseł, eliminuje ilustracje, ogranicza format publikacji. Trzeba tu dodać, że również współczesne piśmiennictwo czeskie nie ma encyklopedii pedagogicznej, a w jakiejś mierze zastępuje ją *Pedagogický slovník* w